

Ж. В. Гарбар,

д. е. н., доцент, професор кафедри аграрного менеджменту та маркетингу,

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ORCID ID: 0000-0003-3492-9224

К. С. Майбородюк,

аспірант кафедри аграрного менеджменту та маркетингу,

Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ORCID ID: 0000-0003-0803-6983

DOI: 10.32702/2306-6814.2021.12.18

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Zh. Harbar,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department
of Agricultural Management and Marketing, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

K. Maiborodiuk,

Postgraduate student of the Department

of Agricultural Management and Marketing, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnytsia

INVESTMENT SUPPORT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL IN UKRAINE

У статті досліджено науково-практичні засади формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств України як однієї з умов розвитку аграрної галузі загалом. Обумовлена важливість стимулювання інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств. Розглянуто чинники, які впливають на інтенсивність потоку інвестицій. Визначено, що впровадження інновацій у агропромисловій сфері вимагає суттєвих фінансових ресурсів. Проаналізовано динаміку інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. Виявлено основні причини, які призвели до погіршення інвестиційного клімату. Доведено важливість інвестиційно-інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Розкрито потенційні вигоди для економіки України від прямого інвестування. Виокремлено причини уповільнення темпів інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств: високі ставки по інвестиційних кредитах, відсутність ефективної державної політики щодо підтримки малих та середніх сільськогосподарських підприємств, недостатньо ефективний інвестиційний менеджмент на підприємствах, посилення ризиків, політична та економічна нестабільність, геополітичний конфлікт із Росією. Окреслено шляхи вирішення проблем інвестиційно-інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств України.

The article investigates the scientific and practical principles of the formation of investment attractiveness of agricultural enterprises of Ukraine as one of the conditions for the development of the industry as a whole. The problem of investment support for agribusiness is the most acute among

small and medium-sized agricultural enterprises and personal peasant farms of Ukraine. The importance of stimulating the investment activity of agricultural enterprises is determined. The factors influencing the intensity of the flow of investments are considered. Investment activity of agricultural enterprises largely depends on the role and place of this industry in the system of agro-industrial complex, first of all, it concerns the nature of economic relations between agriculture and other areas of agro-industrial complex. It is determined that the introduction of innovations in the agro-industrial sphere requires significant financial resources. The dynamics of investment support of agricultural enterprises of Ukraine are analyzed. The main reasons that led to a deterioration of the investment climate. It is emphasized that the issue of investment and innovation development is particularly important in the context of a difficult state of the state economy, therefore the state should be interested in creating a favorable investment climate at the legislative and executive levels. Potential benefits for the Ukrainian economy from direct investment are revealed. The ways to solve the problem of investment and innovation development of agricultural enterprises of Ukraine are considered. To increase the favorable investment climate and its stabilization, a long period of time is required. But this issue is a matter of strategic importance, which depends on the social and economic situation in the country, the possibilities of modernizing the agrarian sphere and the effectiveness of attracting investment in the country. The intensification of investment processes in Ukraine is possible in developing relevant mechanisms for managing the investment attractiveness of business entities that require further research.

Ключові слова: інвестиції, інноваційний розвиток, сільське господарство, економіка, державна підтримка.

Key words: investments, innovation development, agriculture, economics, state support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Високопродуктивний розвиток сільського господарства наразі неможливий без відповідного рівня науково-технічного розвитку підприємств. Розробка та впровадження інновацій у сільськогосподарське виробництво вимагає суттєвого фінансового забезпечення. Інвестиції є однією із форм матеріального стимулювання до інноваційного розвитку.

Сучасний розвиток інноваційної діяльності в усіх сферах виробничої та невиробничої діяльності докорінно змінює економічні, техніко-технологічні, організаційні, соціальні та екологічні умови процесу виробництва і визначає ефективність, конкурентоспроможність та стабільність національної економіки загалом. Тому запровадження в Україні інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання стало об'єктивною необхідністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств присвячені численні праці вітчизняних науковців: В.Г. Андрійчука, П.І. Гайдучького, А.С. Гальчинського, Ж.В. Гарбар, О.Ю. Єрмакова, О.В. Захарчука, М.І. Кісіля, Л.І. Курило, Ю.О. Лупенко, Б.В. Погріщука, П.Т. Саблука, П.А. Стецюка, О.Г. Шпикуляка та ін.

Проте, попри численні дослідження науковців, питання активізації інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств потребує подальшого аналізу.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження динаміки інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, визначення основних напрямів інвестиційної діяльності та перспективних шляхів впровадження інновацій в аграрні підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах глобалізації та жорсткої конкурентної боротьби сільськогосподарські підприємства особливу увагу повинні приділяти інноваційній моделі розвитку, перехід до якої неможливий без залучення інвестицій.

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект [1].

Інвестиції є механізмом, який забезпечує фінансування, розвиток певної галузі та економіки країни загалом. Тому держава на законодавчому та виконавчому рівнях повинна бути зацікавлена в створенні сприятливого інвестиційного клімату.

Забезпечення динамічного розвитку сільського господарства неможливе без залучення інвестицій. Завдяки активізації інвестиційної діяльності збільшується обсяг аграрного виробництва, відбувається розвиток галузей і регіонів. Це сприяє підвищенню економічної ефективності сільськогосподарських підприємств, рівня та якості життя населення.

Важливість стимулювання інвестиційної активності зумовлена тим, що ця галузь сільського господарства

має міжгалузевий зв'язок із переробним комплексом, у результаті чого інвестиції в їх розвиток створюють найбільший синергетичний ефект, стимулюючи попит на продукцію суміжних галузей і формуючи у них власний інвестиційний потенціал [8, с. 666].

Різноманітні аспекти формування стратегії інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства досліджують у більшості держав. Там де економіка нестабільна чи недостатньо розвинена, наукові дослідження спрямовують на розв'язання проблеми бідності та несправедливості. У країнах із розвинутою економікою — на розвиток сільських територій, підтримку державних пріоритетів, відповідальне інвестування, інвестиційне забезпечення дрібних товаровиробників, пріоритетний розвиток окремих галузей і регіонів, на міждержавному рівні — на створення глобальної або міждержавної системи сільського господарства, а у базових відносинах — на захист від інвестицій у захоплення землі [4, с. 79].

В усіх розвинених країнах галузь сільського господарства користується державною підтримкою. Адже це безпосередньо впливає на продовольчу безпеку країни, рівень життя населення.

Масштаби інвестицій, інтенсивність їхнього потоку залежать від цілого комплексу чинників — "інвестиційного клімату", який включає в себе стан економіки, соціально-економічну стабільність, розвиток інфраструктури, рівень розвитку підприємництва тощо, які оцінюються іноземними інвесторами при ухваленні рішення, що стосується масштабів і напрямів інвестицій [7, с. 110].

Проблема інвестиційного забезпечення розвитку АПК є найбільш гострою серед малих і середніх сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств України. Ефективна інвестиційна політика сприятиме інноваційному розвитку як окремих підприємств, так і економіки країни загалом.

Основною причиною для інвестування в сільське господарство України є природно-географічні та кліматичні умови, які є сприятливими для ведення господарства як у галузі рослинництва, так і тваринництва.

Природно-кліматичні умови сприятливі для вирощування практично усіх видів сільськогосподарських культур через достатність сонячного світла протягом усього вегетаційного періоду. Більше 60% території України покривають чорноземи верхнього шару ґрунту. Органічна речовина складає десь від 3—6% [2, с. 90].

Основою розширеного виробництва на сільськогосподарських підприємствах, структурної перебудови суспільного виробництва і збалансованого інноваційного розвитку є саме капітальні інвестиції.

У сучасних умовах для підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва потрібне широкомасштабне технологічне переозброєння підприємств. Для цього необхідні не просто інвестиції, а значні капіталовкладення з інноваційною спрямованістю.

Таблиця 1. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності, 2010—2019 рр.

Вид економічної діяльності	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Сільське, лісове та рибне господарство, млн грн	11568	30155	50484	64243	66104	59130
Промисловість, млн грн	56725	87656	117754	143300	199896	254196
Будівництво, млн грн	32790	43464	44444	52176	55994	62347
Оптова та роздрібна торгівля, млн грн	18868	20663	29957	33665	51818	44174
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, млн грн	19592	18704	25107	37944	50078	43793
Тимчасове розміщування й організація харчування, млн грн	1671	1393	1478	2134	2675	2832
Інші види економічної діяльності, млн грн	47847	71081	89992	115000	152161	157507

Джерело: сформовано авторами за даними [3].

Капітальні інвестиції — це інвестиції, що спрямовуються у будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання, створення необоротних активів (включаючи необоротні матеріальні активи, призначені для заміни діючих, і устаткування для здійснення монтажу), а також авансові платежі для фінансування капітального будівництва [5, с. 13].

Протягом тривалого періоду спостерігалась тенденція збільшення капітальних інвестицій у сільське господарство України (табл. 1).

Але вже у 2019 р. капітальні інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство України склали 59130 млн грн, що на 10,5% менше від розміру інвестицій у 2018 р.

Питання залучення інвестиційних ресурсів є досить проблемним для підприємств сільського господарства. У структурі капітальних інвестицій України в 2019 р. інвестиції у сільське, лісове та рибне господарство склали всього лише 9,4% (рис. 1).

Найбільшу частку в структурі посідала промисловість (40,7%). Це зумовлено тим, що сільськогосподарські підприємства значно поступаються промисловим з огляду на рівень інвестиційної привабливості. Тому для стимулювання припливу інвестицій необхід-

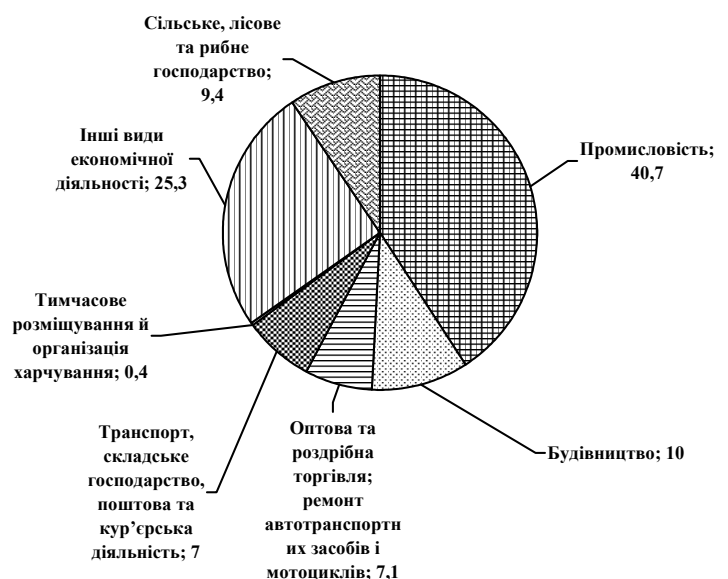

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій в Україні за видами економічної діяльності, 2019 р., %

Джерело: сформовано авторами за даними [3].

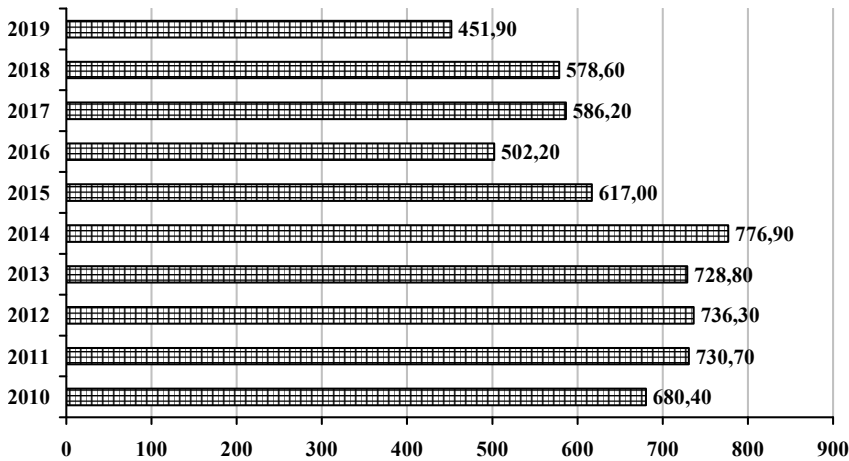

Рис. 2. Обсяг прямих інвестицій в сільське господарство України, 2010–2019 рр., млн дол. США

Джерело: сформовано авторами за даними [3].

но удосконалити ринкову інфраструктуру АПК, систему управління й мінімізації ризиків, застосування системи пільгового кредитування для сільськогосподарських виробників, вдосконалювати структуру АПК загалом.

Капітальні інвестиції у сільське господарство вирізняються тим, що ефект від них виявляється не відразу, а після їхнього освоєння і введення в експлуатацію, на відміну від поточних вкладень. Для реконструкції або ж модернізації будівлі чи споруди, яка вже побудована у господарстві, але яку вже неможливо ефективно використовувати, необхідно витратити значні кошти. Власне тому капітальні вкладення відрізняються великими грошовими розмірами, які необхідні для будівництва виробничих об'єктів або ж для придбання техніки. Період окупності капітальних інвестицій у сільському господарстві є тривалим.

Активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій сприяє залучення коштів іноземних інвесторів. Під час формування конкурентоспроможності країни вони відіграють особливу роль. Адже при нестачі національних інвестиційних ресурсів, прямі іноземні інвестиції вважаються одними із найефективніших джерел розвитку та підтримки певного сектору економіки.

Зазначимо, що для економіки України потенційні вигоди від прямого іноземного інвестування полягають у такому.

По-перше, прямі іноземні інвестиції — це джерело додаткового продуктивного капіталу — дефіцитного ресурсу в умовах глибоких структурних реформ які виступають як дієвий фактор структурної трансформації економіки.

По-друге, прямі іноземні інвестиції є розвиненою формою міжнародного економічного співробітництва і розглядаються як ефективний спосіб інтеграції національної економіки у світову економіку. Вони, як правило, сприяють зростанню зовнішньоторговельного обороту приймаючої країни (України), збільшенню обсягів і різноманітності форм виробничого та науково-технічного співробітництва.

По-третє, прямі іноземні інвестиції забезпечують трансферт технологій, ноу-хау, передові методи управ-

ління та маркетингу, які можуть реалізовуватися через різні канали.

По-четверте, прямі іноземні інвестиції сприяють становленню нової інституційної структури ринкової економіки, зміцнюють господарські зв'язки між економічними суб'єктами [6, с. 243].

Пряма іноземна інвестиція — це категорія міжнародної інвестиційної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці — резидента однієї країни здійснювати контроль або істотний вплив на діяльність підприємства, що є резидентом іншої країни [3].

На сьогодні розмір іноземних інвестицій у сільське господарство України є незначним, адже інвестиційний

клімат галузі залишається досить несприятливим, що є вагомим орієнтиром для інвестора при прийнятті рішення стосовно вкладень.

До основних країн-інвесторів у сільське, лісове та рибне господарство України у 2019 році належали: Кіпр — 147250 тис. дол. США, Данія — 53301,3 тис. дол. США, Польща — 36368,3 тис. дол. США, Німеччина — 31528,8 та Нідерланди — 27261,8 тис. дол. США. Найменше у 2019 році інвестували Республіка Молдова — 25,5 тис. дол. США та Люксембург — 82,9 тис. дол. США [3].

Обсяги прямих іноземних інвестицій є важливим показником ступеня інтеграції країни в світову економічну систему. Зростання прямих іноземних інвестицій позитивно вплине на стан вітчизняного сільського господарства та його ефективне функціонування на світовому ринку.

Динаміку обсягу прямих інвестицій в сільське господарство України в 2010—2019 рр. наведено на рисунку 2.

Зрозуміло, що іноземні інвестиції не є самоціллю чи єдиним важелем економічного зростання. Вони не є гарантом розвитку, стрімкого підвищення ефективності процесу виробництва. Проте за умови їхнього раціонального, обґрунтованого, цільового використання та поєднання з власними фінансовими ресурсами навіть незначні надходження сприятимуть пожевленню виробництва, підвищенню його ефективності та інноваційному розвитку.

Можна виокремити чимало причин уповільнення темпів інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, вагома частка капітальних інвестицій яких здійснюється за рахунок власних джерел фінансування. Серед них, зокрема: високі ставки по інвестиційних кредитах, відсутність ефективної державної політики щодо підтримки малих та середніх сільськогосподарських підприємств, недостатньо ефективний інвестиційний менеджмент на підприємствах, посилення ризиків, політична та економічна нестабільність, геополітичний конфлікт із Росією. Зрозуміло, що подолати ці проблеми самостійно, з допомогою власних фінансових ресурсів Україна не зможе. Постає питання також про залучення коштів ззовні — іноземних інвестицій.

Для вирішення проблеми залучення іноземних інвестицій необхідно прийняти відповідні заходи, які б підвищили інвестиційну привабливість як підприємств, галузей, так і країни загалом.

Враховуючи досвід більшості зарубіжних країн, необхідно розробити комплексну програму залучення іноземних інвестицій як у країну, так і в окремі регіони та галузі, яка орієнтовно повинна складатися з таких дій:

- створення стабільної та чіткої законодавчої бази, що стосується не лише інвестування, а й функціонування усєї економіки загалом;

- максимальне спрощення бюрократичних процедур відносно інвестиційного процесу;

- забезпечення адекватного фінансування пріоритетних для розвитку економіки України галузей, в т.ч. АПК;

- боротьба з корупцією та злочинністю;

- удосконалення та спрощення податкової системи країни, а також зменшення податкового тиску на підприємства;

- сприяння розвитку стабільного та прозорого фондового ринку, який би відповідав міжнародним стандартам;

- формування системи страхування інвестиційних ризиків;

- створення спеціальних економічних зон в депресивних регіонах [8, с. 120].

Зрозуміло, що для підвищення сприятливого інвестиційного клімату та його стабілізації необхідний тривалий період часу. Сучасні сільськогосподарські підприємства України функціонують у нестабільному, складному економічному середовищі з високим рівнем невизначеності та ризику. Але вміння пристосовуватись до них є визначальним фактором забезпечення конкурентоспроможності та успішного функціонування в довгостроковій перспективі. Однією із вагомих складових, які забезпечують швидку реакцію сільськогосподарських підприємств на вплив чинників внутрішнього й зовнішнього середовища, є ефективне інвестиційне забезпечення.

ВИСНОВКИ

Інноваційний розвиток сільського господарства України у стратегічній перспективі неможливий без відповідного інвестиційного забезпечення. Джерелами фінансування інноваційного розвитку мають бути, як власні, залучені кошти підприємств, так і державні. Належний розмір фінансових ресурсів є запорукою оновлення та вдосконалення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, підвищення ефективності процесу виробництва, забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору країни. Реальна наявність зазначених економічних передумов підвищення інвестиційної привабливості є достатньою основою для обґрунтованого залучення інвестицій в аграрну сферу України. Проблема підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств України може бути вирішена лише після поєднання зусиль держави, підприємств та організацій на різних етапах процесу інвестування. Лише комплексний підхід до вирішення проблем інвести-

ційно-інноваційного розвитку може зробити Україну світовим лідером із виробництва сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

2. Вовк М.В. Інвестиційний потенціал сільського господарства України. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 2 (1). С. 87—94.

3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Кісіль М.І. Інвестиційне забезпечення розвитку сільського господарства України в стратегічній перспективі. Вісник аграрної науки. 2018. № 1 (778). С. 78—82.

5. Майорова Т.В., Крук В.В., Шевчук Я.В. Капітальні інвестиції: сутність та проблеми реалізації в кризових умовах. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 21. С. 12—16.

6. Міщук О.В. Прямі іноземні інвестиції у забезпеченні інноваційного розвитку економіки України. Інноваційна економіка. 2013. № 7. С. 242—245.

7. Однорог М.А. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип. 126. Ч. 2. С. 108—115.

8. Харченко Г.А., Миргородська Д.О. Інвестиційна діяльність сучасних сільськогосподарських підприємств: стан, проблеми та напрями поліпшення. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2018. № 17. С. 663—667.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "About investment activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 5 June 2021).

2. Vovk, M.V. (2013), "Investment potential of agriculture of Ukraine", Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky), vol. 2 (1), pp. 87—94.

3. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 5 June 2021).

4. Kisil', M.I. (2018), "Investment support for the development of agriculture in Ukraine in the strategic perspective", Visnyk ahrarynoi nauky, vol. 1 (778), pp. 78—82.

5. Majorova, T.V. Kruk, V.V. and Shevchuk, Ya.V. (2015), "Capital investments: essence and problems of realization in crisis conditions", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 21, pp. 12—16.

6. Mischuk, O.V. (2013), "Foreign direct investment in ensuring the innovative development of Ukraine's economy", Innovatsijna ekonomika, vol. 7, pp. 242—245.

7. Odnoroh, M.A. (2015), "Features of investment activity in the agricultural sector", Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, vol. 126 (ch. 2), pp. 108—115.

8. Kharchenko, H.A. and Myrhorods'ka, D.O. (2018), "Investment activity of modern agricultural enterprises: condition, problems and directions of improvement", Bukhhalters'kyj oblik, analiz ta audit, vol. 17, pp. 663—667. *Стаття надійшла до редакції 10.06.2021 р.*